

891.85

0-30

4881

891.85

0-30

1

1314/7

15

БЕРЕГИТЕ КНИГУ!

ОНА СЛУЖИТ НЕ ОДНОМУ, А МНОГИМ.

Возвращайте книгу в срок, чтобы и другие могли воспользоваться

==== ею. =====

12 0 03

85-3

0-309

ՅԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

№ 181

W 1581

Ի Ի Լ Ի Ա Ն Կ Ա

ԸՍՏ Է. ՕԺԷՇԿՈՅԻ

Թարգմ. Պ. ՀՈՎՈՒՆԱՆՅԻ

167

ԺՈՂՈՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԳՐԱՐԱՆ

№ 7 ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԳՈՂՈՍԵՆՆԻ ԿՈՄՍՏԱՆՍՆԱԿԻ № 7

2011

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս
Տպարան Վրաց Հրատ. Ընկ. || Типография Груз. изд. Т—ва.
1900

ბიბლიოთეკის რეგისტრაციის განყოფილება

70-54

6128

ბიბლიოთეკის რეგისტრაციის განყოფილება

891.85

№ 181

10653

11-37

ბ. ორბელიანი

224

ბიბლიოთეკის რეგისტრაციის განყოფილება

8919

ბიბლიოთეკის რეგისტრაციის განყოფილება

№ 7 რეგისტრაციის განყოფილება

Центральная биб-ка им. Ленина
ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ 1936 г.

№
ბიბლიოთეკის რეგისტრაციის განყოფილება

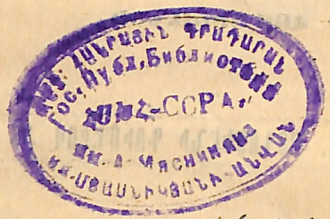
საქართველოს ტიპოგრაფია გრუზ. ავტ. ტ-მა.
1900

1502142

10000

10000

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 12 Апрелья 1900 года.

1002
6344 q

Ի Ի Լ Ի Ա Ն Կ Ա

Ա.

Լեհական քաղաքներից մեկում, այս րնկած մի փողոցի համարեա թէ ծայրին, կայ լայն ու արձակ մի բակ՝ շրջապատուած փայտաշէն հին շէնքերով:

Բակի այս ու այն անկիւնում գեռ մինչև այժմ էլ մնացել են մի քանի հաս բազմաճիւղ և քաղցրաբոյր կակղինքր. ազբի և քարի կոյտերը ծածկուել են բանջարով ու վայրենի տեսակ-տեսակ բոյսերով. տեղ-տեղ կեղտոտ խոտերի միջից դուրս է նայում վայրի վարդը, և մինչև անդամ թաւուտ ազնիւ վարդի թուփ էլ է երևում: Սյդ բոլոր նշաններից երևում է, որ ժամանակով այդտեղ մի շքեղ ու հովասուն պարտեզ է եղել:

Բակի խորքում կանգնած է քարաշէն կիսաւեր մի տուն: Այդ տան պատուհաններից մի քանիսի փեղկերը բոլորովին անհետացել են, մի քանիսն էլ թէպէտ դեռ մնում են, բայց բոլորովին հնացած և փտած. ապակիները խաւարած են և տեղ-տեղ էլ ապակու տեղ թուղթ է քաշած... Բոլորովին նոր շամի փեղկ էլ է երևում, որն այդ տան կենողները նոր են յարմարացրել, իրենց աղքատիկ կեցութիւնը սքօղելու համար, մինչև անգամ պատուհանից վարագոյր էլ է կախուած և ծաղկամաններով էլ զարդարուած...

Կար ժամանակ, որ այդ ամբողջ բակը իշխանական մի ապարանք էր: Քարաշէն տան մէջ ապրում էին իրենք պաները¹⁾, խի փայտաշէն շէնքերը նրանց ծառաների բնակարանները, ախոռներն ու սրահներն էին: Վատնել են արդեօք պաները իրենց ունեցած չունեցածը, թէ անյաջողութեան պատճառով աղքատացել և կամ թէ քաշուել մի կողմով, յայտնի չէ. միայն այսքանը յայտնի է, որ այդ տունը ամայացաւ և դարձաւ քաղա-

¹⁾ Ռուսիացի արևմտեան մասում լեհաբնակ և մալարոսարենակ նահանգներում կալուածատէրերին ասում են պանո:

քի սեպհականութիւն. այժմ քաղաքային կառավարութիւնը թէ տունը և թէ կողքի փայտաշէն շէնքերը չնչին վարձով տալիս է աղքատ ու կարօտ մարդկանց, որոնք ինչպէս ուզում են, այնպէս էլ բաժանում ու կեղտոտում են իրենց բնակարաններն ու խցերը: Այդտեղ վիտում են թէ աշխատաւոր և թէ պարապ մարդիկ:

Բակի մէջ ամենից ունեւորը համարւում է քարաշէն տան վերին յարկում ապրող այն կինը, որին պատկանում է սպիտակեղէններ հարթելու փայտէ գլանը: Հարևան լուացարանները մի քանի կօպէկ վճարելով, բանացնում են այդ գլանը, երբ հարկաւոր է լինում, այդ պատճառով էլ առաւօտից իրիկուն նրա բնակարանում անդադար այդ փայտէ գլանի թխթխկոցն է լսում: Այդ կինը առանց նեղութեան ամեն օր շատ թէ քիչ արդիւնք է ստանում, նրանով կերակրում է իր երկու ազգականներին և իրեն էլ մեծ բան է կարծում, որովհետև ապրում է առանց աշխատելու ու առանց մէկին գլուխ խոնարհելու:

Նա իրաւունք ունի այդպէս կարծելու, քանի որ միևնոյն բակում խեղճ կար անող մի կին ամբողջ օրը ստեղին է տալիս. լուացարարը ամբողջ օրը կարմրած այտերով ու պա-

աւաճ ձեռքերով լուացք է անում: անգործ սպասաւորներն արբեցողութեամբ ու աղմուկներով են զբաղւում: մօտիկ եկեղեցու դռներին քաշ եկող մուրացկանները կուռում, աղմուկ են բարձրացնում... Անկիւններից մեկումն էլ առաւօտից իրիկուն ակնոցներն աչքին բրդի գործուածքներ է կարում ու գործում մաքրասէր պառաւը, որի երեսից բարութիւն ու արութիւն է կաթում: Բակի դրան մօտ շեմքին հաւասար գտնուում է պառաւ հրէուհուն՝ Զլոտկայի փոքրիկ խանութը:

Զլոտկային առևտրի մէջ, նրա փտած ապրանքները սաղացնելու համար, օգնում էին առաջ աղջիկները, յետոյ թոռները, իսկ այժմ—թոռան որդիքը: Իսկ նա ինքը ամբողջ օրը նստած է իւր խանութի դրանը և առաւօտից իրիկուն պատրաստ է ամենքին պատմելու, թէ ո՞վ և ե՞րբ է ապրել այդ տանը, ինչպէս է ապրել և ի՞նչ է պատահել. մի խօսքով շատ չար ու բարի է տեսել այդ պառաւ հրէուհին:

Բ.

Այդ տանն ապրող մուրացկան կանանցից մէկը մի առաւօտ շատ վաղ դուրս եկաւ տանից, և տեսաւ որ բակի դրան մօտ ընկած է նորածին մի մանուկ՝ կոշտ ու կեղտոտ փալասների մէջ փաթաթած:

Վազելով գնաց նա և յայտնեց այդ մասին Զլոտկային. հինգ րօպէից յետոյ այդ ընդարձակ բակի համարեա բոլոր կենողները հաւաքուեցին ընկեցիկ մանկան շուրջը. ոմանք զարմանում էին, թէ ինչպէս են մայրերը սիրտ անում երեխաներին դուրս շարտելու, շատերն էլ զայրանում էին.

— Ա՛խ, ինչ անպիտան մայր է եղել:

— Ի՞նչ ստոր մարդ է եղել հայրը:

Երջապատողներից՝ աւանակի մէկը բարձր ձայնով ծիծաղեց. նրա մօտ կանգնող մի ծեր մարդ կոշտացած ձեռքերով սրբեց աչքերի արտասունքները. մի խօսքով ամենքն էլ վրդովում էին, ամենքն էլ հառաչում... —

— Շատ բարի, բայց, ի՞նչ պէտք է անենք այժմ այս երեխային, հարցրեց վերջապէս Զլոտկան շրջապատողներին: Այդ էր զըլ-

խաւոր խնդիրը, և ամենից առաջ Զլտական մտածեց այդ մասին:

Այդտեղ հաւաքուած մարդկանցից մէկը վախժանելով առաջարկեց, որ երեխային խկոյն տանեն և յանձնեն ոստիկանութեանը. «Այնտեղ ինչ ուզում են անեն»: Կանայք, բարձրաձայն, անէծքի հեղեղ թափեցին այդ մարդու գլխին և նորից խոր հառաչանքներ բարձրացրին...

— Անտէ՛ր արարած.

— Ա՛խ, անիրաւ մարդիկ, աշխարհ են բերում մանկանը և դուրս շարտում:

— Երևի, ծայրահեղ չքաւորութիւնը...

— Ի՛նչ ուզում էք, ասացէք...

— Ասել-խօսելուց անցել է, պէտք է վճռենք, թէ ի՞նչ ենք անում երեխային:

— Ի՛նչ պէտք է անենք, մենք ամենքս պահպանենք, մեծացնենք մեր մէջը, անհամարձակ ձայնով առաջարկեց մի լուացարար՝ մօտիկ խցերից մէկից:

Ամենքն էլ լուռ նրան նայեցին:

— Հեշտ է, ի հարկէ, ասել, որ մենք պահպանենք ու մեծացնենք, բայց ո՞վ պէտք է պահի, պատասխան տուեց բակի ունեւոր տանտիկինը, որ մի գուցէ երեխայի պահպանութիւնը իրեն յանձնեն:

— Ի՛նչ հարկաւոր է երկար-բարակ խօսել, վճռական ձայնով ասաց Զլտական, — երեխային մենք ամենքս կպահպանենք:

Երկար շորերի մէջ փաթաթուած հասակաւոր պարսպ կաշեգործը վեր առնելով կոնդալ գլխից մորթէ գլխարկը, սկսեց հերթով ամենին էլ դէմ անել.

— Բարեկամներ, ընկեցիկ երեխայի համար մի՛ խնայէք...

Իսկ ով դժուարանում էր ողորմութիւն տալու, նա հարբեցողութիւնից ուռած աչքերով խորամանկ կերպով յորդորում էր.

— Շուտ արա՛, թա՛փ տուր զրպանդ:

Իրար ետեւից փողերը թափւում էին գլխարկի մէջ: Ոմանք տալիս էին ինչ որ կարող էին կարեկցութիւնից զրդուած, ոմանք էլ փառասիրութիւնից: Ունեւոր տանտիկինը ուրբիանոց մի թղթադրամ գցեց գլխարկի մէջ և ապա հպարտութեամբ շուրջը նայեց...

Ամեն մէկն էլ մի քանի կօպէկ ողորմութիւն տալով, կարծում էր, որ բանը վերջացած է և երեխան ապահովուած, ուստի և կամաց կամաց սկսեցին ցրուել:

Երեխայի մօտ մնացին միայն այն մուրացկան կինը, որի գրկին էր երեխան, կաշեգործը գլխարկը ձեռքին և թեւերը թրջուած

լուացարարը: Մի քիչ հեռու կանգնած էր
Զլոտկան:

— Ա՜ռ երեխան, ասաց մուրացկան կի-
նը, լուացարարին դառնալով, — ես պարապ
չեմ, շուտով պատարագը կվերջանայ, շտա-
պում եմ եկեղեցու գուռը: Դու առանց այն
էլ կերակրում ես քո երեխային, այս ընկե-
ցիկի համար էլ մի բան կմնայ: Կաշեգործը
խսկոյն և եթ հաւաքուած փողերը շուռ տուեց
լուացարարի գոգնոցի մէջ:

— Վերցրո՛ւ երեխային — փսփոսաց նրա
ականջումը Զլոտկան: — Ես կաշխատեմ, որ
այսօրուայ նման ամեն ամիս երեխայի համար
մի բան հաւաքեմ: Ես կաշխատեմ, և յոյս
ունենեմ, որ կաման: Գիտե՛ս, որ ես ամենքի
համար էլ հարկաւոր անձնաւորութիւն եմ...

— Իսկ ձե՛զ, ձեր քաշած նեղութեան
համար ես մի լիքը բաժակ համեցէք կանեմ,
ասաց պառաւ հրէուհին, դառնալով կաշե-
գործին: Գնանք, կարծում եմ, որ չէք մերժի:

Նա ձեռքը թափ տուեց, և որպէս թէ
ակամայ պարտաւորուած, հեռեւեց Զլոտ-
կային:

— Կարծե՛մ, ճանապարհը այսպէս է:

Նատ էր սիրում խմել այդ բարի մարդը:

Գ.

Տարիներ էին անցել այդ օրուանից:

Մխից սեւացած, ցածլիկ առաստաղով
փոքրիկ մի սենեակի մէջ, որի մեծ մասը բըւ-
նում էր ահագին վառարանը, դրուած էր
երկարաձև եռոտանի մի լուացարան, որից շա-
րունակ հոտած գոյւրջի էր բարձրանում:

Սմեն օր, համարեա առանց հանգստու-
թեան լուացարանի առաջը կանգնած էր
կարմրած լուացարարը. երբեմն միայն նա
կոշտ թեքովը սրբում էր երեսի քրտինքը և
նորից ձեռքը կոխում սապնալիքի ուրի մէջ:

Նրա մօտը՝ դեանին չոչ էր անում և
նւում փոքրիկ մի մանուկ. երկու ուրիշ ա-
ւելի տարիքով երեխայ էլ աղջիկ ու աղայ
անգաղար դուրս ու տուն էին անում, աղմը-
կում կամ գանգատուում էին իրարից և կամ
թէ բարձրաձայն ծիծաղում ու իրար ետեւից
վազվզում:

Անկիւնում նստած էր և մի փոքրիկ աղ-
ջիկ պատառոտուն շապիկ հագին և զուար-
ճանում էր վառարանում բորբոքուող կրա-
կով, որից կայծեր էին դուրս թռչում:.. Սե
ու խոշոր աչքեր ունէր նա և դէմքի նուրբ

զծագրութիւնս. նրա թախճոտ երեսը ժրպատում էր կրակին նայելիս, իսկ երբ կրակը նստում էր, կարծես նրա դէմքն էլ տխրում էր... Այդ փոքրիկ աղջիկը ընկեցիկ Իւլիանկան էր:

Վէսօրին լուացարարի մեծ երեխայքը տուն էին հաւաքւում և քաշքշում էին մօր փեշերքը. իսկ նա ձեռքերը սրբելով, սպասով լիքը ամանը դնում էր երկար նստարանի վրայ: Այդ միջոցին անկիւնից վեր էր քաշւում փոքրիկ Իւլիանկան և նա էլ խոնաւ գետնին քարշ գալով, դէպի տաք կերակուրն էր շտապում: Բայց հէնց որ ձեռքը զգալին էր մեկնում, երեխաներից մեծը՝ Անտէկը զբաղով խփում էր նրա ձախատին և բարձրաձայն ծիծաղում: Երեխան ճարպիկ կատուի նման իսկոյն նստարանի տակն էր մտնում:

— Թո՛ղ նա էլ ուտի—բարկանում էր մայրը որդու վրայ, եթէ նկատում էր նրա անպիտան վարմունքը:

Բայց խեղճ կինը ժամանակ ո՛ւնէր հետևելու նրանց արարքներին:

Լուացարարի փոքրիկ աղջիկը՝ Անկան սպասը սառցնելով, խնամքով կերակրում էր իր փոքրիկ եղբօրը, իսկ սպասի միջի գետնախնձորները նստարանի տակն էր գցում,

ուր Իւլիանկան իսկոյն և եթ հաւաքում էր: Անտէկն էլ կշտանալուց յետոյ, ընկեցիկ երեխային ձայն էր տալիս ու կանչում ինչպէս շանը.

— Իւլիանկա, բռնի, հօ՛ւ պ...

Երեկոյեան դէմ երեխայքը մի մի կտոր հաց էին ուտում և ապա պառկում էին քնելու:

Վերջերս երեխաների մայրը առհասարակ գիշերները ուշ էր քնում: Նա կամ սպիտակեղէններ էր հարթում, կամ լեղկում և կամ երեխայոց ցնցոտիներն էր կարկատում... և երբեմն էլ ականջ էր դնում, թէ արդեօք փողոցից հարբած մարդու երգի ձայն չի՞ լրււում: Երբ լսում էր այդպիսի մի ձայն, իմանում էր, որ ամուսինը գալիս է և տանը փոթորիկ պէտք է բարձրացնի: Նրա ամուսինը խոհարար էր, գուրսը զանազան հանդէսներում, հարսանիքներում և հոգեհացերին կերակուրներ էր եփում, ճաշ ու ընթրիք պատրաստում, լսկ իւր ընտանիքը միտն էր բերում միայն այն ժամանակ, երբ հարբում էր ձեռքին ունեցած կոպէկներով, և միւս օրն էլ ոչինչ չէր ունենում խմելու:

Վինը լսելով նրա խռպոտ ձայնը և պատէպատ ընկնելը, իսկոյն շտապում էր իւր

դանն աշխատանքով վաստակած կոպէկները
թագցնել մի տեղ:

Խոհարարը տուն գլորուելով, դորգոռում
էր, փողոցային հայհոյանքներ թափում կնոջ
գլխին, փող էր պահանջում նրանից և յետոյ
էլ տուր ու դմբոցը սկսում... Սարսափելի
իրարանցում էր տեղի ունենում: Կինը ծչում
էր, աղաչում, հրում: Եւ ու կոծ էին բարձ-
րացնում և քնից արթնացած երեխայքը...
Անտէկը ատելութեամբ վառուած հօր դէմ
և սպառնալից աչքերով մօրը պաշտպանում
էր... Եւ այս ամենը սովորաբար վերջանում
էր նրանով, որ այդ հարբան անպիտանը
գտնում էր կնոջ թագցրած կոպէկները: Շատ
անգամ խեղճ կինը փողերը առաստաղի տախ-
տակների ետևն էր պահում, բայց նա այդ-
տեղ էլ էր գտնում:

Իւլիանկան սարսափում էր այդ մարդուն
տեսնելիս: Նա անկողին չունէր և քնում էր
այն անկիւնում, որտեղ անց էր կացնում ամ-
բողջ օրը: Գորգոռոցի ու ճիւղերի վրայ զարթ-
նում էր երեխան և աւբողջ մարմնով դող-
դողալով նայում էր տուր ու դմբոցին. նա
տեսնում էր, թէ ինչպէս այդ հարբանը փո-
ղը գտնելուց յետոյ մի անգամ էլ վերջին
հարուածը հասցնելով կնոջը, դուրս էր դը-

նում և այնպիսի սաստկութեամբ վրայ բե-
րում դուռը ետևից, որ պատերը շարժւում
էին. տեսնում էր և այն, թէ ինչպէս լուա-
ցարարը մարդու գնալուց յետոյ երկու ձեռ-
քով ծածկելով արխնուլիկ երեսը, երկար
ժամանակ հեկեկում էր:

Մի անգամ կատաղած խոհարարի սև ու
կոլոր աչքերը ընկան անկիւնում կուչ եկած
փոքրիկ աղջկայ սարսափահար դէմքին...
Վպաւ կնոջը և պահանջեց այն ,,հաւաքած“
փողերը, որը նա ստանում էր ,,այդ գլուելի
ընկեցիկին“ պահելու համար: Վինը երգւում,
կրակն էր ընկնում, որ ,,վաղուց արդէն ոչ
ոք մի կոպէկ չի տալիս, որ...“

Խոհարարը յարձակուեց երեխայի վրայ.
Իւլիանկան ճպճպացրեց աչքերը և կծկուեց...
Ուժեղ բազուկով բռնեց նրա շապկից և մի
քանի քայլ առաջ գալով, դռնից դուրս
չպրտեց:

Դուրսը փչում էր աշնանային ցուրտ
քամին և հեղեղի նման անձրև էր գալիս.
սև ու թանձր ամպերը բռնել էին երկնքի
երեսը. վախից բոլորովին իրեն կորցրած,
երեխան ընկաւ թաց խոտի վրայ և ուշքի
եկաւ միայն այն ժամանակ, երբ գետնի խո-
նաւութիւնը և ցուրտը ազդեցին նրան. նոյն

իսկ բակի կաղնիններն էլ խշխշում էին քամու-
ձեռքից և կարծես թէ մի ինչ որ վատ բան
էին գուշակում: Եւլիանկան սարսափ փեց...

Երկար ժամանակ երեխան ուշքի չէր
գալիս, բայց վերջապէս գիշերուայ այդ թանձր
մթութեան մէջ բակի հեռուոր անկիւնում
ճրագի աղօտ լոյս նկատեց և վախվախելով
կամաց, խոտերի մէջ խճճուելով, ընկնելով և
վեր կենալով և չորս կողմը նայելով, անցաւ
ամբողջ բակի միջով դէպի ճրագոյսը:

Դ.

Բակի անկիւնում գտնուած բնակարանը
լուացարարի սենեակից աւելի փոքր էր, խո-
նաւ էր և ցուրտ (որովհետեւ միշտ չէին
տաքացնում), բայց շատ մաքուր էր և կար-
գին. պատերը սպիտակին էին տալիս. փայտէ
մի մահճակալ էր դրուած, որի գլխավերևը
խաչ կար, վրան էլ հաստ բարձ. մահճի տեղ
մի բան էր դրած և խնամքով ծածկուած էր
հին, խոննացած ծածկոցով. պատուհանի ա-
ռաջը սեղանի վրայ հասարակ մի լապտեր էր
դրուած բոլորովին մաքուր և խնամքով սր-
բած. սեղանի մօտ դրուած էր մի դատարկ

118

սնդուկ, ծածկուած հին, շքեղ գորգի մի
կտոր ցնցոտիով, իսկ նրա վրայ նստած էր
անատամ պառաւ կինը ակնոցներն աչքերին.
նա մարմնով փոքր էր և վտիտ, հագին կար
սև բամբակած վերարկու: Եւանդով աշխա-
տում էր գիշերները, գործում, կարում էր:
Նրա գունատ ու չորացած դէմքի կնճիռները
կարծես թէ հաւաքուել էին յոնքերի շուր-
ջը և դէմքին այնպիսի արտայայտութիւն էին
տուել, որ նայողին իսկոյն հասկացնում էին,
թէ որքան նեղ ու չարքաշ օրեր է տեսել
այդ կինը:

Յանկարծ պառաւը գլուխը վեր բարձ-
րացրեց. նրան այնպէս թուաց, որ մէկը դու-
ռը չարչարում է...

— Յի սո՛ւս ու Քրի՛ ստո՛ ս... մրմնջաց
պառաւը, երեսը խաչակնքելով:

Նուան ետեւից երեխայական լացի ու հե-
կեկանքի ձայն լսուեց:

— Ո՞վ է:

— Եւլիա՛նկան, պատասխան լսուեց երե-
խայական ձայնով:

Պառաւը դուռը բաց արեց:

— Ի՛նչ ես կէս գիշերին վազվզում այս
քամուն, անձրևին, ասաց պառաւը, ներս
թողնելով երեխային:

— Երեւի տանը ձեզ հսկող չկա՞յ... մի քիչ առաջ էլ ձեր Անտէկը քար զցեց վրաս բաց պատուհանից, իսկ այժմ... Ինչո՞ւ ես եկել դու:

— Ի՞նչ էր շք-պ՛ր-տե՛ցին, — հազիւ կմկմաց լացուկամած երեխան:

— Ինչպէ՞ս թէ դուրս շարտեցին... Տէ՛ր Աստուած... Պառաւր շուարած էր մնացել. նա յետ նստեց սնդուկի վրայ և ուշադրութեամբ լաւ դիտեց իւր անակնկալ հիւրին: — Ո՞վ դուրս շարտեց քեզ... հը՞:

— Տա՛նտէրը.

— Տանտէ՛րը, այսինքն լուացարարի մարդը՝ Յակովբը, այդ հարբածնը, որ իւր երգերովը գիշերները խաղաղ մարդկանց քնահառամ է անում և բակի մէջ էլ աղմուկ ու փոթորիկ է գցում... Կնոջն էլ ծեծեց նա:

— Ա, յո՛, ծեծեց:

— Տեսնո՞ւմ էք, էլի ծեծել է... թէ Աստուած կա՞յ, նա բանտից չի ազատուի... Իսկ քեզ, մանտ՛ւկս, ուղղակի վերցրեց և դո՛ւրս շարտեց... այս անձրեւին ու ցրտին, այսպիսի մուլթը գիշերը... Հը՛... լա՛ւ... բայց այդ ինչպէ՞ս է, որ դու ամբողջ բակը անցար և ինձ մօտ եկար... Երեւի նրա հա-

մար, որ ես երեկ քեզ սպիտակ հաց տուեցի... Կաթն ուզո՞ւմ ես այժմ:

— Ուզո՞ւմ եմ, բարձրաձայն և ուրախ պատասխանեց Իւլիանկան:

Պառաւր տնքանքալով սեղանի տակից հանեց երեսը թղթով ծածկած կաթնի ամանը և տուեց երեխային:

— Ա՛, կէսը խմի՛, բայց աւելի չխմե՛ս, նախազգուշացրեց պառաւր, — առաւօտուայ համար է՛լ պէտք է պահէ:

Երեխան երկու ձեռքով բռնել էր ամանը և մեծ ախորժակով խմում էր կաթը, զարմանալով միևնոյն ժամանակ, որ իրեն այդպիսի քաղցրահամ խմելիք են տուել... բայց հազիւ էր կէսը խմել, որ պառաւր իսկոյն ամանը յետ քաշեց երեխայի բերանից և նորից պահեց սեղանի տակը:

— Ինչո՞ւ ես զողզողում, հարցրեց պառաւր երեխային — միտո՞ւմ ես, լուացարարի մօտ էլ ուրիշ շոր չունե՞ս, հէնց միշտ այդ շապկի մէջն ես լինում:

— Միշտ այդպէս եմ լինում:

— Տեսնո՞ւմ էք... ի՞նչ անեմ, որ ես էլ ոչինչ չունեմ քեզ տալու... Վերջին ձունձն է, որ զցել եմ ուսերիս... Օ՛Ք՛Ք՛... ի՞նչ կմտածէի, թէ պէտք է այսպէս աղքատա-

նամ... Մի ժամանակ ես էլ հարուստ ու պատուաւոր կին էի. տունս ամեն բարիքով լիքն էր և ամենքն էլ յարգում, պատուով էին քաղաքային դատաւորի կնոջը... Ի՞նչ անեմ, այս վերջին փալասն էլ քե՛զ տամ:

Այս խօսքերն ասելով խեղճ պառաւր վերցրեց իւր անքատիկ անկողնու վրայից տաք ծածկոցը, որը նրան վերմակի տեղ էր ծառայում, և փաթաթելով նրա մէջ երեխային, տեղաւորեց վառարանի և պատի մէջ տեղը:

— Ե՛հ, ախ բաշեց պառաւր: — Հոգեակս, ուզում ես նստի, ուզում ես պառկի քնելու, իսկ ես դեռ էլի պէտք է աշխատեմ... Ի՞նչ իմ ծածկոցը խլե՛ցիր, ես ի՞նչ պէտք է ծածկեմ... Այս հագիս պատառոտուած վերարկո՛ւն... Մուշտակս չեմ ծածկի, ափսո՛ս է. վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ... Քնի՛, հոգիս, Աստուած բեզ հետ... Մի վախենայ, Յակովբն այստեղ չի գայ...

Իւլիանկայի քունը չէր տանում. նա շարունակ նայում էր իւր նոր խնամակալուհուն, որը նորից գործի նստեց և սկսեց քթի տակըն ինքն իրան փնթփնթալ:

Պառաւր սովորութիւն ունէր, որ երբ մտքովը բան էր անց կենում, բարձրաձայն ինքն իրան խօսում էր.

— Այս երեխան խանգարեց ինձ, ինքն իրեն խօսում էր, ժամանակ խլեց. դեռ էլի պէտք է աշխատեմ, քանի որ եկեղեցու ժամացոյցը տանուամէկը չի խփել... Բամբակէ թելի գործուածք եմ անում... Գիշերները բրդի թել չեմ բանեցնում, որովհետեւ ճրագի լուսով գոյները չեմ կարողանում զանազանել... Ա՛խ, ա՛խ, ա՛խ, ափսո՛ս իմ աչքեր, էլ լա՛ւ չեմ տեսնում:

Նստած էր եւ աշխատում էր... Բայց անհանգիստեց ժամացոյցը խփում է. «մէ՛կ»... երկո՛ւ... Ե՛րեք և վերջապէս «տա՛նն-ո՛ւ-մէ՛կ»:

Պառաւր ձեռքի բանը փաթաթեց, ակնոցները վերցրեց, զգուշութեամբ սրբեց և դարձեալ սկսեց ինքն իրեն խօսել:

— Երանի՛ էր այն օրերին, երբ իմ տանը հիւրերով շրջապատուած, նստում էի մինչև գիշերուայ ժամի մէկը, երկուսը... Ի՞նչ կսպասէի այսպիսի օրերի... Բայց ի՛նչ արած, փա՛ռք Աստուծոյ... միայն ցաւս այն է, որ աչքե՛րս, աչքե՛րս են փչանում... Նրա կողքին անհանգիստ քնի մէջ զառանցում էր երեխան.

— Իւլիանկային դո՛ւրս շարտեցին, դո՛ւրս...

ե.

Պիշերն անցաւ և երեխան առաւօտեան
 աչքերը բանալով խնդաց, երբ տեսաւ, որ
 արևն ընկել է լուսամուտին... Լուսաբացին
 թռչուններն երգում են, անտառում, կանաչ
 խոտերի մէջ էլ խփվում են Աստուծոյ ստեղ-
 ծած արարածները: Երեխան էլ ուրախանում
 է, երբ պարզ ու պայծառ օդ է բացւում:

Պառաւր զէպի խաչը դարձած աղօթում
 էր. «Հայր մեր» և այլն:

— «Ամէն», վերջացրեց նա երեսը խաչա-
 կնքելով և յետ դարձաւ լսելով Իւլիանկայի
 ծիծաղը: — Օհօ, սիրելիս, դու արդէն զարթ-
 նել ես... Մինչև անգամ ծիծաղում էլ ես...
 Կա՛ն քնեցիր... Ձէ՛ր մրսում... Իսկ այս
 Ի՞նչ է:

Պառաւր ցոյց տուեց կաթնով ամանը.
 Երեխան վեր թռաւ և մօտ վազեց պառաւին:

— Ա՛ռ, խմի՛ր, խմի՛ր, հոգիս... Միայն
 իմ բաժինն էլ թող, ասաց պառաւը և գլու-
 լսը ծածկեց: Այդ է իմ ունեցած չունեցածը
 մինչև ճաշ: Ես էլ շատ ուրախ կլինեի, որ
 քեզ շատ տայի, բայց Ի՞նչ անեմ, որ չու-
 նեմ... Մի ժամանակ ես թէյ էլ էի խմում,

թանձր սերով սուրճ էլ... Իսկ այժմ ուրսի՛ն
 եմ լինում, եթէ զոնէ երեսը քաշած կաթն
 եմ ճարում... Ի՞նչ արած. աշխարհիս բանն
 այդպէս է, մարդ բարձրանում էլ է, իջնում
 էլ... Ժամանակով ես բարձրացել էի, բայց
 այժմ ընկել եմ, և ի հարկէ այլ ևս երբէք
 չեմ բարձրանայ... Բայց դ՞՞ու... Ո՞վ է իմա-
 նում... Դու կարող ես բարձրանալ... Դեռ
 դու շատ պէտք է սպրեւս: Բայց այժմ...
 Դու այդ մի շապկից աւելի ոչինչ չունե՞ս...
 Կգնամ իմ ծանօթ հարուսաներից շոր կիւնդ-
 րեմ... Ես հարուստ ծանօթներ շատ ունեմ,
 որոնց ծախում եմ իմ գործուածքները...
 Ի՞նչ արած, ես ինքս եմ ման գալիս և ծա-
 խում... Միայն նրանց սանդուխներն են ինձ
 նեղացնում. այլ ևս չեմ կարողանում սան-
 դուղքներով բարձրանալ... Իսկ միյարկանի
 աների բակերումը շներ են պահում, որոնք
 ներս մտնողի շորերը զզգում են... Նրան-
 ցից մէկը մի անգամ ոտքս կծեց և ես ամ-
 բողջ շաբաթ տանից չէի կարողանում դուրս
 գալ... Այն անպիտան կոպիտ սպասաւորներն
 հօ, հայհոյում են «աղքատ», «մուրացկան»
 են անուանում և դուրս են անում բակիցը...
 Ա՛խ... Ի՞նչ ասեմ... Ես օրերին էլ պէտք
 է հասնելի:

Իւլիանկան բերանաբաց լսում էր, թէ ինչպէս պառաւր տրանջում էր և պատմում սրտին ծանրացած վշտերը:

— «Մուրացկան», մի քանի ընկալեալ լուց յետոյ բացականչեց պառաւր: Նրա հանգած աչքերը փայլում էին բարկութիւնից:

— «Մուրացկան», ինչո՞ւ եմ մուրացկան, քանի որ իմ օրական ապրուստիս կոպէկները ազնիւ ճանապարհով վաստակում եմ: Ընչո՞վ եմ վատ իմ ձեռագործներս խանութներում քաշարած ձեռագործներից, որոնցով գրաւում ու խաբում են մարդկանց... նորերս փոքրիկ այնպիսի գորգեր եւ վերմակներ էի գործում, որ տեսնելու բան էր... Բայց ա՛խ, աչքերս փչանա՞ւմ են, փչանա՞ւմ: Տէրը մի՛ արասցէ, եթէ բոլորովին կուրացայ, ի՛նչ կլինի իմ օրս:

Կուրանալու երկիւղն այնպէս սարսափեցրեց նրան, որ դէմքի վրայ արտայայտուեց այդ սարսափը: Նա շտապով ուսերին ձգեց այն ծածկոյրը, որի մէջ զիշերը փաթաթել էր երեխային և զլսին դրեց սև հասարակ գլխարկը:

— Դուրս գնա՛ այժմ, — ասաց պառաւր երեխային: — Ես պէտք է քաղաք գնամ և դուռը կողպելու եմ: Երեկոյեան էլի կաթը

կտամ կխմես և ինձ մօտ կքնես: Ես տանը ձաշ չեմ պատրաստում... Մի ծանօթ կին ունեմ, զնում եմ նրա մօտ, որքան որ կարող ենք, ընկերովի բրինձ, գետնախնձոր ենք առնում և սպաս եփում... Իսկ երբ գործ շատ եմ ունենում, տանն եմ ձաշում... Իե՛հ գնա՛, ա՛ղջիկս... Հանգիստ կաց... Կաշխատեմ երեկոյեան քեզ համար ուտելու բան բերել... Մնաս բարով...

Երկուսն էլ դուրս եկան. պառաւր գնաց փողոց, իսկ Իւլիանկան ծառին յենուելով երկար ժամանակ կանգնած էր շուարած և չգիտէր, թէ ո՞ւր գնայ: Այլևս նրա երեսին ծիծաղ չէր երևում, որովհետև աշնան ցուրտ քամին փչում էր և աշնանային արեգակն էլ տաքութիւն չուներ: Կանգնեց, կանգնեց և վերջապէս քաշուեց իւր նախկին տաք բնակարանի կողմը... Մէկ, ձեռքը մեկնում էր դռանը, մէկ էլ էլի յետ էր տանում:

Դուռը բացուեց. սենեակից դուրս եկաւ լուացարարը ջրի դոյլերը ուսին: Նրա գոգնոցն ու շրջագգեստը պատռտուած էին, երեսքը տեղ-տեղ կապտած և չանգուտած, աչքերն էլ ուռել էին...

— Է՛լի սեցար այստեղ, գոռաց նա Իւլիանկի վրայ: Իմ ցաւերս քի՞չ են, դու էլ ես

աւելանում: Հարազատ որդիս ե՛ս, ի՛նչ է՛ որ քեզ էլ կերակրեմ և ցաւերդ էլ քաշեմ...
Կո՛րի այստեղից:

Նա ձայն տուեց Անտէկին, հրամայեց որ ներս չթողնեն այդ «ձրիակերին», և ինքը գնաց ջրի: Անպիտան երեխան արծուի նման յարձակուեց իւր որսի վրայ:

— Կկորչե՛ս թէ չէ այստեղից, զգո՛ւելի ընկեցիկ. ասաց ու բռունցքներ հասցնելով քշեց այդ խեղճ որբին: Նա հեռացաւ: Բայց այդ բուպէին ով որ նայէր նրա աչքերին, կնկատէր թէ ինչպիսի մի անզօր բարկութիւն էր վառուում նրանց մէջ...

Լուացարարը վերագառնալով հեռու ջրհորի մօտից, տեսաւ որ Իւլիանկան գետ կանգնած էր այն անկիւնում, ուր քշել էր նրան Անտէկը: Խեղճ կինը մի բուպէ կանգ առաւ, նայեց երեխային, յետոյ ներս մտաւ խրճիթը և մի կտոր սև հաց բերեց տուեց նրան:

— Ա՛ռ, — հացը դէմ արեց նա Իւլիանկին, — ամբողջ օրը հերիք է: Երբեմն-երբեմն էլի հաց կտամ քեզ, բայց Աստուած վրկի, եթէ սենեակս ես մտել... ձիպոտով կաշիք կպոկեմ և բանջարների մէջ կնստացնեմ... Լա՛ւ իմացիր, հա՛:

2.
Այդ օրուանից երեք չորս ամիս էր անց կացել: Մի անգամ պառաւը տուն էր վերագառնում «իւր ծանօթ պարոններին» այցելութիւն անելուց յետոյ:

— Բա՛րև ձեզ, տիկին. ի՛նչպէս էք, լա՛ւ էք, — հարցրեց Զլոտկան, որը այդ միջոցին նստած էր իւր խանութի շէմքին: — Մեր ընկեցիկ երեխային այժմ դո՛ւք էք ձեզ մօտ պահում: Պառաւը մոլորուեց:

— Ը՛հ-հը՛ — բացականչեց պառաւը, ձեռքը շարժելով. — «ասած է, մկան ծակը նեղ էր, ցախաւելն էլ պոչից կապեցին»:

— Հա՛, ի՛նչ անեմ, տիկին, դիտեմ որ նեղութիւն է... Շատ լա՛ւ եմ հասկանում, որ դուք ինքներդ էլ օգնութեան կարօտ էք: Բայց չէ՛ որ երեխային դուք էք կերակրում և հէնց ձեզ մօտ էլ քնում է:

— Կերակրո՛ւմ եմ... Այո՛, կերակրում եմ, եթէ մի բան ունենում եմ, իսկ ինձ մօտ քնացնում եմ, որովհետեւ դուքսը մնալ չի կարող, ցրտին չի դիմանայ... Այսինքն, իմ սենեակումն էլ դրսի նման ցուրտ է... Ե՛հ, ո՛վ կմտածէր, որ այս օրերին էլ կհասնեմ...

— «Պահում եմ», — փնթփնթալով պառաւը մօտեցաւ իւր խցին: — Ինչպէ՛ս կարող եմ ես ուրիշին պահել... Այո՛, մի ժամանակ ես օգնում էի որբերին, կերակրում, հագցնում էի և մինչև անգամ ուսման էլ էի տալիս... Բայց այժմ... Ո՛վ կսպասէր... Ա՛խ, Տէր Աստուած, էլի՛ մի նոր ցաւ աւելացրիր զլիսիս...

Դուռը բանալով, պառաւն աշխատում էր պինդ պահել ձեռքին բռնած թղթէ կապոցը, որի մէջ փաթաթած երկու հատ գետնախնձոր և մի քանի կտոր եփած միս էր բերել:

— Այս նրա բաժինն է, — մրմնջաց ինքն իրան պառաւը: — Իւլիանկա. ո՛ւր է կորչում միշտ այդ աղջիկը, Իւլիանկա:

Երեսան պառաւի ձայնը լսելով, իսկոյն տուն վազեց և շատ շուտով կերաւ վերջացրեց նրա բերած կերակուրը. իսկ պառաւը նստելով անդուկի վրայ, պարկիցը հանեց փողոցումը գնած բրդէ թելի կծիկները:

— Դու է՛լ բանի նստի, ասաց պառաւը երեսային: — Ա՛յ, այստեղ, նստիր գետնին զիմացս և գուլպադ գործի:

Իւլիանկան արդէն ընտելացել էր այդ խրատներին, ուստի և իսկոյն նստեց:

— Ուղիղ բռնի թելը... մատիդ փաթը-թիր... այ այսպէս, — խրատում էր պառաւը երեսային դէպի նրան կուացած... — ձաղը լաւ բռնի... հը՛, հիմա անցկացրու... հա՛ այդպէս... Որ խելօք լինիս, ես քեզ շատ բան կսովորցնեմ. գուլպայ գործել, Աստուծուն աղօթել... է՛հ, մնացածն էլ թող ուրիշները սովորցնեն: Հապա մի կրկնի հետս տեսնե՛մ. «Հաւատում եմ. միակ Աստուծուն»...

— Հաւատում եմ միակ Աստուծուն, — շնջաց երեսան առանց գլուխը բարձրացնելու. աչքը ճաղից չէր հեռացնում, որովհետև չարչարում էր և չէր կարողանում ձաղը անց կացնել թելի նեղ կշիւռի մէջ...

— «Մեր Հօրը»:

— Մեր Հօրը:

— «Որ Ամենակարող է»:

— Որ Ամենակարող է, — կրկնեց Իւլիանկան:

— Հասկանո՞ւմ ես, ինչ կնշանակի «ամենակարող»: Մենք մեր Աստուծուն ամենակարող ենք անուանում, որովհետև Նա ամեն բան կարող է, նրա համար ամեն բան հնարաւոր է:

Գա. Երեսան թաթերը վայր թողեց ծնկներին և աչքը ձգեց իւր ուսուցչուհուն:

— Ասել է թէ, Աստուած կարող էր այնպէս անել, որ ես բակի դռանը չլինէի ընկած, այլ կաշեգործի կամ ճախարակագործի դռանը... ճախարակագործի երեխայքը ինչ լաւ են ապրում: Ինչո՞ւ Աստուած ինձ այդպէս անտէր թողեց:

— Տէր Աստուած, այս ի՞նչ հարցեր է տալիս այս երեխան, — շնջաց բարի պառաւը շփոթուած և ապա բարձր ձայնով սկսեց խրատել. — Ա՛մ ե՛ն բա՛ն կարող է: Նա անսահման ողորմած է և բարեգո՛ւլթ... Նա կամեցել է, որ դու լաւ վիճակի մէջ լինես, բայց վատ մարդկանց ձեռքն ես ընկել...

— Բայց ո՞վ է ինձ բակի դռանը վայր դրել:

— Քանի՛ հարց ու փորձ անես... Գիտես քեզ ինչ կանեմ, — ձեռագործի մեծ կառթը թափ տուեց վրան պառաւը... Ո՞վ է եղել, ի՞նչպէս է եղել, ինչո՞ւ են այդպէս արել, ինչո՞ւ համար... Լաւ, վատ այդ է եղել Աստուծոյ կամքը, մենք պարտաւոր ենք խոնարհել նրա առաջը. հասկանո՞ւմ ես այդ... Պէտք է խոնարհես:

— Խոնարհո՞ւմ եմ — հռուսեց երեխան:

— Ապրես, — դռչեց նրան պառաւը. — Պէտք

է խոնարհես, որդիս, հապա՛... Տեսնո՞ւմ ես ես ինչ նեղ օրերում եմ ապրում, բայց երբէք չեմ արանջում և Աստուծոյ փառքը բերանիցս չեմ պակասեցնում: Միայն երբեմն ինձ ու ինձ տխրում եմ և զարմանում, թէ ի՞նչ կեանք էի վայելում երիտասարդութեանս օրերին և ինչպիսի կեանք եմ վարում այժմ... Ե՛հ, ո՞վ կապատէր: Հայրս ու մայրս շատ բարի մարդիկ էին. ես օժիտով ամուսնացայ... ամուսինս մի օրինաւոր և բարեհոգի մարդ էր. ամենքը նրան յարգում էին... Մենք ապրում էինք միասին, ինչպէս թագաւոր և թագուհի... Միայն Աստուած զաւակ չտուեց մեզ... Բայց հէնց որ ամուսինս մեռաւ... կամաց-կամաց մեր ունեցած չունեցածը գնաց, իսկ ծնողներս էլ, չգիտեմ ի՞նչ եղան... Այնուհետեւ ես իմ մատներիս աշխատանքով էի ապրում... Շատ թանկագին բաներ են մարդու համար աչքերն ու ձեռները... Այժմ միայն այս եմ խնդրում Աստուծուց, որ աչքիս լոյսը խնայի... Սարսափում եմ, երբ մտածում եմ, թէ ի՞նչ կլինի օրս, եթէ բոլորովին կուրանամ... Աղջիկս, երբ աղօթքը կը սովորես, դու էլ աղօթի Աստուծուն, որ աչքիս լոյսը խնայի, գոնէ՛ նա կլիսի քո արդար բերանով...

— Կաղօթեմ, կաղօթեմ, խոստացաւ Իւ-
լիանկան:

է.

Այդ օրուանից ամիսներ էին անցել:
Աստուծոյ ստեղծած սովորական օրերից մէկն
էր... Ժամաժանքն արդէն ընկել էր և պա-
ռաւի աչքերը լաւ չէին ջոկում, ուստի և
նա հաւաքեց բրդի թելերի կծիկները, լապ-
տերը վառեց և ձեռքն առաւ բամբակէ ձե-
ռագործը:

— Ա՛խ, ինչ լաւ կլինէր, որ հիմա թէյ
ունենայինք և տաք-տաք խմէինք. ցուրտ է
շատ, — ասաց պառաւը ժպտալով: — Յրաից
ոսկորներս էլ են փետացել... Բայց ի՞նչ ա-
րած. սև ըլի աղքատութեան երեսը, տաք
ջրի էլ ենք կարօտ մնացել... Աղջիկս, այդ-
տեղ յատակի վրայ արդէն մոռթն է, չես կարող
գործել. ձեռքիդ բանը ցած դիր և արի մօտս.
Հիմա էլ շարունակենք մեր սկսած աղօթքը,
արդէն ժամանակն է, պէտք է շուտով սովո-
րես... Ասւ. «Եւ թող մեզ»...

— Եւ թող մեզ...

— «Զպարտիս մեր»...

— Գիտե՞ս այդ ինչ է նշանակում... դրա-
նով խնդրում ենք Աստուծուց, որ մեր յան-
ցանքները ների և յետոյ աւելացնում ենք.
«Որպէս և մեք թողումք մերոց պարտա-
պանաց», այսինքն մենք էլ պարտաւոր ենք
մեր պարտապաններին ներելու, իսկ մեր պար-
տապանները նրանք են, ովքեր որ մեզ վի-
րաւորում են ու նեղացնում...

— «Որպէս և մեք թողումք մերոց պար-
տապանաց»... կրկնեց միւսնոյն բաները երե-
խան և կանգ առնելով, դարձաւ պառաւին
և քաշուելով ասաց. — Մայրիկ, ես չեմ ների...
չեմ մոռանայ...

— Ո՞ւմք չես ների, ի՞նչ չես ների, —
զարմացած հարցրեց պառաւը:

— Անտէկին ա՛յ... Ամենեին չեմ ների
Անտէկին, բացականչեց երեխան — ոչ մի օր չի
լինի, որ նա ինձ չզբնի, չզրկի...

— Ամօ՛թ է, ամօ՛թ, աղջիկս, — պառա-
ւը սկսեց նախատել նրան. — գիտես ինչ վատ
նշան է, երբ երեխան այդպէս յիշաչար և
վրէժխնդիր է լինում: Զժմարիտ է, Անտէկը
թոկից փախած երեխայ է, չափից դուրս ան-
պիտան է, բայց պարտաւոր ենք նրան էլ նե-
րելու, որովհետեւ մեր Տէրը այդպէս է պա-
տուիրում: Իսկոյն ներիր նրան...

— Չէ՛ մ'ների, չէ՛, չէ՛, չէ՛. կրակուած և վճռական ձայնով մի քանի անգամ կրկնեց Իւլիանկան: — Գետի՛նը մտնեմ ես, թէ որ ներեմ: Սպասիր մեծանա՛մ, թող Աստուած իմ պատիժս տայ, թէ որ նրան մի լաւ ջարդեմ: Այնպէ՛ս ջարդեմ, այնպէս, ինչպէս որ Յակովբը իւր կնոջը ջարդում էր, որ նա իմանայ...

Նա սեղմել էր իւր փոքրիկ բռունցքը և բարձրաձայն թափում էր այն անէծքներն ու հայհոյանքները, որոնք լսել էր բակի մէջ քաշ գալիս, թէ խոհարարից, թէ լուացարարից, թէ կաշեգործից և թէ Չլոտկայից...

Բարկութիւնից և զարմանքից պառաւը ձեռքի բանը վայր դցեց:

— Ձէնդ կտրի՛, — բարկացաւ պառաւը գըլուխը թափ տալով. — Կորի, աչքիս չերեասս, որ այդպէս անպիտան ես:

Աղջիկը կամաց իջաւ անդուկի վրայից գլուխը քաշ գցած, դրանը մօտեցաւ:

— Քե՛զ եմ ասում... Եթէ Անտէկին կներես չեմ դուրս անի, արի՛. պառաւը ձայն տուեց ետեից: — Քեզ էլի ինձ մօտ կպահեմ և կաթն էլ կտամ... Հ՛ը, ի՞նչ ես ասում:

Իւլիանկան ամենևին երեսն էլ շուռ չտուեց և ձեռքը մեկնեց դուռը բանալու:

— Յետ դարձի, արի՛ մօտս, հոգիս, — ասաց պառաւը վրդովուած և զգացուած: Իւլիանկան յետ եկաւ յօնքերը կիսած և բարկացած... Պառաւը ձեռքով շոյեց նրա մանկական գանգրահեր գլուխը:

— Ա՛ղջիկս, լսիր ինձ... ների՛ր Անտէկին — մեզմ ձայնով խնդրում ու դուրգուրում էր պառաւը. — Գիտե՛ս հոգիս, Աստուած ինձ կպատժի, եթէ ես քեզ չտովորեցնեմ նրա պատուիրանները: Յիշո՛ւմ ես այնչեղիբը երբ քեզ քաղցած ծարաւ դուրս էին շարտել տանից, և դու փետացած ու թրջուած մթութեան մէջ պատէպատ ընկնելով եկար ինձ մօտ: Ես քեզ ընդունեցի, պահեցի ու պահպանեցի. ինչ որ ձարում էի շորից ու կերակրից, քեզ էլ մասն էի հանում: Դու իմ ծածկոցս ես վրադ առնում գիշերը, իսկ ես վերարկուս... Հապա այսքան երախտիք ունենալուց յետոյ միթէ հէնց իմ սիրուս համար չպէ՛տք է ներես Անտէկին:

Պառաւն իւր չորացած ձեռքով շոյեց երեսայի գանգուրները և մայրական փառաբանքով համբուրեց նրա ճակատը:

— Ներո՞ւմ ես, աղջիկս:

— Այո՛, ներում եմ, ասաց Իւլիանկան ժպտալով և համբուրեց նրա ձեռքը:

— Այ այդպէս, շատ ապրես, հոգիս.—
 պառաւն աւելի մօտեցրեց նրան՝ համբոյրներ
 դրոշմելով ճակատին:— Կպիր ինձ: Ես քեզ
 կպատմեմ, թէ ինչպէս Աստուած ամբողջ աշ-
 խարհը ստեղծեց ոչնչից և թէ յետոյ ի՞նչ պա-
 տահեց... Գիտե՞ս, որ ես լաւ ուսում եմ ստա-
 ցել. մի ժամանակ ես իմ ծանօթներէս շրջ-
 քանում խելօք և սրախօս էի համարուում...
 Բայց ո՞ւր են այժմ այդ մարդիկը... Ե՛հ,
 ո՞վ կսպասէր այս օրերին...

Ը.

Օրեր, ամիսներ ու ասարիներ էին անց-
 նում... Արդէն բոլորել էր երրորդ տարին-
 պառաւը մասամբ փոխել էր իւր կեանքի ե-
 դանակը: Նա շատ սակաւ էր ամենից դուրս
 դալիս. իրեն կերակրող ձեռքերը այլ ևս չէին
 կարողանում առաջուայ նման վարպետու-
 թեամբ բանեցնել ճաղերն ու կառթերը...
 Նա շատ յաճախ, երբ զգում էր իւր աչքե-
 թի թուլութիւնը, խորը վշտացած և վրդո-
 փուած շշնջում էր ինքն իրեն. «Բոլորովին,
 բոլորովին փչացել են աչքերս»:

Շատ անգամ նա վարդազոյն թելը խառ-

նում էր դեղնազոյնի հետ, բայց կապոյտը
 բանեցնում էր կանաչի տեղ, և տասը՝ տասն-
 երկու ժամ աշխատելուց յետոյ ձեռքի բանը
 դէն էր էզցում:

— Աղջիկս, աղօթի՛ր, աղօթի՛ր Աս-
 տուծուն, որ Նա դռնէ աչքիս մնացած լոյսք
 խնայի, դառնում էր նա Իւլիանկին յուսա-
 հատ.— Աստուած լսում է անմեղ երեխաների
 աղօթքը:

Մօտալուտ կուրութեան երկիւղը տար-
 ապիեցնում էր նրան... Նա այլ ևս չէր կա-
 րողանում նուրբ գործուածքներ ձեռք առ-
 նել և ամբողջ օրը սեղանի մօտ նստած՝
 գուլպայ էր գործում. տխրութիւնից նրա
 բերանը խօսք չէր գալիս և չէր խօսում ոչ
 ինքն իրեն և ոչ էլ Իւլիանկայի հետ... Վե-
 րահաս փտանգը նրան պապանձեցրել էր... Նա
 զգում էր, որ այսօր կամ վաղը ձեռքն է առ-
 նելու մոլրացկանութեան պարկը և դռնէ
 դուռն ընկնելու:

Նրա ցուրտ ու խոնաւ բնակարանը շատ
 ուշ ուշ էր կրակի երես տեսնում. կաթն էլ
 արդէն հազուադիւտ կերակուր էր դարձել
 նրա համար... Կերակուում էր միայն ջրի
 մէջ թրջած չորացրած խմորեղէններով: Էլի
 Տէրը բարի տայ Զլոտկային. տեսնելով պա-

ուաւի և նրա որդեգրուհու վիճակը, խղճում էր նրանց և երբ Իւլիանկան փող էր բերում խանութը խմորեղէն տանելու, մէկն էլ աւելի էր տալիս:

Մի անգամ Իւլիանկան ներս մտաւ սենեակը և չորս կողմը նայելով, տեսաւ որ պառաւի ոչ մահճակալն է երևում և ոչ էլ բարձր... զբանց փոխարէն յատակին թափուած էր մի կոյտ ծղնօտ և խոտով լիքը մի պարկ:

— Այս վիճակին էլ հասայ... էս սեօրն էլ տեսայ... կամաց շնջաց պառաւը:

Բարձն ու մահճակալը անյայտանալուց յետոյ, իրար ետեից անյայտացաւ և բամբակի վերարկուն, որ միշտ պատից կախուած էր լինում և փոքրիկ սեղանը, սնդուկը և մինչև անգամ սնդուկի վրայ փուած գորգի ցնցոտին... Սենեակում միայն ծղնօտն ու խաչն էին մնացել:

Պառաւն այլ ևս բան չէր շինում... հագլիւ միայն կուրէ-կուր գուլպայ էր գործում:

— Ո՛վ կապսէր, ո՛վ, որ այս օրին կհասնեմ.— շարունակ կրկնում էր պառաւը... Ա՛խ, ինչ դժուար է... Բայց էլի փառք Իրեն, նրա կամքը պէտք է կատարուի:

Մի գիշեր Իւլիանկան կուչ էր եկել սենեակի մի անկիւնում, վրդոված քունը չէր տանում, երբ յանկարծ լսեց պառաւի յուսահատական բացականչութիւնները.

— Աստուած, Տէ՛ր իմ... ինչո՛ւ հոգիս չառար, որ այս սեօրերը շտեմեմ...:

Աղջիկը ականջները սրեց լսելու պառաւի բացականչութիւնները, բայց շուտով քունը տարաւ: Առաւօտը դարթնելով սովորական ժամին, նա տեսաւ, որ պառաւը գլուխը դրած խոտով լիքը պարկի վրայ, աչքերը պինդ խփած՝ քնած էր քաղցր ու անդորր քնով:

Մի քիչ յետոյ պառաւը վեր կացաւ և գնաց...

Իւլիանկան բակի մէջ վազվզելով և անգործ շրջելով, աշունքուայ կարճ օրը մթնացրեց, իսկ ժամաժամքին տուն վերադարձաւ: Իուրը բանալով, նա յետույետ գնաց. մնաց շուարած, չէր հասկանում թէ իրենց բնակարանը ինչ է գարձել:

Սենեակի մէջ տեղը մի մեծ սեղան էր դրուած, սեղանի վրայ շարուած էին օղու և գարեջրի շշեր, ամաններ... Նրեք հոգի աղամարդիկ գողառուում, իրար հայհոյում էին,

էժանագին ծխախոտ էին ծխումք և թուղթ խաղում:

Իւլիանկի լացն եկաւ և շփոթուած գնաց Զլոտկայի մօտ:

— Ո՞րտեղ է իմ տիկինը:

— Քո տիկի՞նը... Հը... Տիկնո՞ջն ես հարցնում... կմկմաց հրէուհին և չգիտէր թէ ինչպէս իմաց տայ աղջկան այդ բօթը...

— Մի՞թէ նա քեզ մնաս բարև չարեց:

Երեխան պատասխան չտուեց և մի փոքր լռելուց յետոյ հարցրեց.

— Նա այլ ևս չի վերադառնայ:

— Էլ ինչո՞ւ համար վերադառնայ, — պատասխանեց Զլոտկան, — փող չունէր, որ բնակարանի վարձը տայ, այդ պատճառով էլ ճանապարհ դրին. այժմ այնտեղ անգործ սպասաւորներն են ապրում... Նրանք այժմ արդէն կերուխումի և թղթախաղի մէջ են...

Իւլիանկան այլ ևս հրէուհու ասածները չէր լսում: Նա վայր ընկնելով չէմքին, մատները խճճեց մագերի մէջ, երեսը ծնկների մէջ խոնարհելով, սկսեց այնպէս հեկեկալ, որ արտասունքներից խեղդուում էր... Հրէուհին աշխատում էր նրան հանգստացնել, գուրգուրում էր և կարկանդակներ տալիս... Երեսխան հրեց հրէուհու ձեռքը, յատակի վրայ

չպրտեց կարկանդակները և վազեց դէպի բակի մի մուտք անկիւնը. երկար ժամանակ այդ անկիւնից լսում էր նրա լացն ու հեկեկանքը...

Երեխան ողբում էր իւր երրորդ որբու թիւնը... Նա էլի մնաց ցուրտ ու խոնաւ գետնին, մռայլ ամպերի տակ, աշնան դառը քամին և անձրևը ծեծում էին նրան և պատսպարուելու ոչ մի տեղ չունէր:

Թ.

Այդ օրուանից յետոյ ամեն առաւօտ Իւլիանկան դուրս էր գալիս բակի քանդուած տան աւերակներից և ամբողջ օրը շրջում էր ուտելու բան գտնելու... Գիշերը անց էր կացնում այդ աւերակ տան ընդարձակ սրահում, որի մի անկիւնում ոտները ջարդուած և պատռտուած հին բազկաթոռ կար ընկած. երեխան կծկում էր նրա վրայ և քնում: Նրա շուրջը վիտում էին միները, բայց նա նրանցից ամենեւին չէր վախենում. մինչև անգամ դուր էր գալիս նրանց վազվզելն ու չարարանքը. առանձին հետաքրքրութեամբ նայում էր, թէ ինչպէս նրանք ամեն մի փա-

լասի կտոր զզգզում և քաշկոտում էին, և նրանց նայելով իւր միայնութիւնը պակաս էր զգում:

Շատ անգամ նա ուրախ ժպիտը երեսին և գրկաբաց վազում էր խաղացող երեխաների մօտ... բայց նրանք շատ սակաւ էին մօտ թողնում կեղտոտ ու պատռտուած «ընկեցիկին»: Բակի երեխաների մէջ Իւլիանկան անհաշտ թշնամիներ էլ ունէր. նրա թշնամիներն էին Անտէկը եւ դերձակի միակ երեւառած աղջիկը, որ միւսներից աւելի մաքուր էր հագնուած և խաղալիք էլ ունէր ձեռքին: Այդ խաղալիքի պատճառով երեխաներից շատերը նրան շողորթում էին, իսկ նա յայտնել էր ամենքին, որ եթէ «զզգզուած-Իւլիանկին» իրենց հետ կխաղացնեն, նա իւր խաղալիքով կերթայ հարևան բակումը խաղալու:

Երբեմն միայն Անկան էր պաշտպանում անտուն և անտէր աղջկան, որովհետեւ խաղի ժամանակ նրան ծառայեցնում էր, հարկաւոր եղած ժամանակ հեռուից ջուր, աւազ բերել տալով կամ վազեցնելով ձիււ նման: Բայց թէ ի՞նչքան էին ծեծում, չանգոտում և նեղացնում խեղճ Իւլիանկին, հաշիւ չկար: Ամենից աւելի նրա վրայ Անտէկն էր գոռում և կուռում հետը:

Առաջ Իւլիանկան լաց էր լինում, խընդրում էր, որ ձեռք չտան իրեն, բայց յետոյ ու յետոյ նա լաց ու հեկեկանքից ձեռք քաշեց և բողբոլին հեռացաւ երեխաներից: Մինչև անգամ, եթէ երբեմն նա ստիպուած էր լինում անցնել այն տեղով, որտեղ երեխայքը հաւաքուած խաղալիս էին լինում, նա պատէպատ գողունի էր անցնում նրանց մօտովը և հեռուից խեթում իրեն վիրաւորողներին»:

Անտէկը այդպիսի դէպքերում էլ հանգիստ չէր թողնում նրան: Իմաց տալով և բզբզելով ընկերներից մի քանիսին, ճիչ ու աղմուկով ընկնում էին նրա ետևից, և զուարճանում էին՝ երբ նա փախչում էր հալածողների երեսից:

Քաղցածութիւնից ստիպուած երեխան թափառում էր սրա նրա շէմքերին ու պատուհանների տակը: Յաճախ նա մտնում էր բակի ունևոր տանտիկնոջ սրահը, որտեղ լուում էր սպիտակեղէն հարթելու զլանի ձայնը... Տանտիկինը, եթէ լաւ արամադրութեան մէջ էր լինում, այդտեղ աշխատող կանանցից մէկին ուղարկում էր մի կտոր հաց ու պանիր բերելու «ընկեցիկի համար». բայց որ օրը որ նրա եկամուտը քիչ էր լինում,

Հէնց որ տեսնում էր Իւլիանկին շեմքումը, անիծում, հայհոյում էր և յարձակվում էր վրան դուրս անելու.

— Ի՛նչ ես շարունակ այստեղ քաշ գալիս: Սե՛ւ լինէր այն օրը, երբ քեզ գտաւ մոռացականը բակի դրանը, չգիտեմ ինչո՛ւ գրողի տարածները քեզ բակի բոլոր կենողների խնամքին յանձնեցին. խոստացան, որ ամեն ամիս փող կհաւաքեն, բայց այժմ միայն ես եմ կերակրում... Կորի՛, աչքիցս հեռացի:

Իւլիանկան լուռ ու գլուխը կախ իջնում էր սանդուխքներից և գնում էր բակի այն կողմը, ուր երևում էին երկու մաքուր պատուհաններ. պատուհանների առաջը շարուած էին ծաղկամաններում տնկած հասարակ ծաղիկներ... Սենեակի մէջ տեղը դռը դում էր ճախարակագործի մեքենան, իսկ պատուհաններից մէկի առաջը նստած էր երիտասարդ աղջիկը կարը ձեռքին: Վարդագոյն այտեր ունէր նա և ուսական ծամերն էլ փռուած էին նրա ուսերի վրայ. իսկ ուսերը ծածկուած էին ասեղնագործ ծածկոցով խաչմերուկ ծալած:

Ճախարակագործի արհեստանոցին կից գտնւում էր նրա խոհանոցը, որն այժմ բանեցնում էին թէ որպէս ննջարան և թէ որ-

պէս սեղանատուն: Բաց դռնից երևում էր մաքուր և յարգարուած անկողինը և պատից կախուած սրբերի պատկերները:

Տունը մայրն էր կառավարում, հայրը ամբողջ օրը չէր հեռանում մեքենայից, իսկ Կատիան՝ նրանց կարմրաթուշ աղջիկը «ուրիշների համար» կար էր անում:

— Հայրիկ, — դառնում էր Կատիան հօրը, — որբ աղջիկը էլի եկել ներս է նայում մեր պատուհանից...

Բայց հայրը մեքենայի դռը դոցից ոչինչ չէր լսում: Կատիան վեր էր կենում գնում խոհանոցից մօրը կանչում էր: Դուրս էր գալիս մայրը՝ այդ կարմրերես ու գեր կինը մի երեսխան գրկին, — իսկ միւսի ձեռքից բռնած, և Իւլիանկային կամ մի բաժակ կաթն էր տալիս կամ մի կտոր հաց: Իւլիանկան շատ էր սիրում դրանց բնակարանի առաջը կանգնել և նայել այդ տաք ու կարգին սենեակներին:

Շատ անգամ ցուրտ օրերին ճախարակագործը տեսնելով այդ փոքրիկ որբ աղջկանը բացականչում էր.

— Մեղա՛յ քեզ Տէր Աստուած. — և յետոյ դառնում էր տանեցոց. — այ կնիկ, Կատիա, ինչո՛ւ չէք այդ անբախտ երեխայի վրայ ուշք դարձնում. խեղճը բոլորովին ցնցոտիների մէջ

է, ուտելու բան աուէք, գոնէ մի երկու ժամ տաք սենեակում նստացրէք:

— Ներս արի մեզ մօտ, — կանչում էին Իւլիանկին:

Օհ, ո՞րքան երջանիկ էր զգում նա իրեն այդ տանը գոնէ մի քանի ժամ: Այդ տեղ նա տաքանում էր, կշտանում և ոչ ոք էլ նրան չէր հայհոյում... Այդտեղ միայն նա «ընկեցիկ», «մուրացկան», «գզգզուած» զգուելի ու նախատական բառերը չէր լսում: Այս տանը շատ անգամ նրան լողացնում, մաքրում և մազերը սանրում էին, հնից նորից շոր էին հագցնում... Պատահում էր, որ երբեմն էլ մինչև անգամ քնում էր սիրունիկ Կատիայի հետ միեւնոյն սենեակումը, ճիշտ է գետնին, բայց տակին լինում էր խոտէ մահիճ, իսկ գլխատակն էլ — բարձ:

Բայց նրան մշտապէս պահել չէին կարող... Առանց դրան էլ նրանք հինգ երեխայ ունէին և վեցերորդին էլ... սպասում էին: Թէպէտ դրանցից երկուսը ուսման պատճառով ապրում էին քաղաքումը, Կատիան էլ օգնում էր, բայց և այնպէս այդքանին կերակրել, հագցնել և պահպանել էր հարկաւոր:

Իւլիանկին բակումը կերակրում և տա-

բացնում էին էլի մի քանի տեղ և նա այդ կերպով բաշ էր տալիս իր կեանքը և ապրում էր:

Ժ.

Մի գիշեր սաստիկ բուք արեց և քիչ էր մնում խեղճ երեխան փետանայ:

ձախարակագործի տան պատուհանի տակը մի հասարակ փոքրիկ նստարան կար դրուած, որի վրայ բարձրանում էր Իւլիանկան՝ երբ ստիպուած էր լինում նրանց պատուհանը թակելու. այդ նստարանը վերցրել էին և սրահի առաջն էլ այնքան ձիւն էր կիտուել, որ երեխան այդ գիշերը չկարողացաւ մօտենալ և ներս մտնել: Յետ դարձաւ և քայլերն ուղղեց ունևոր տանախկնոջ բնակարանի կողմը, բայց մինչև այնտեղ հասնելը, արդէն դուռը փակել էին... Իսկ Զլոտկայի բնակարանին չկարողացաւ էլ հասնել...

ձարը կտրուած նա դարձաւ դէպի լուացարարի բնակարանը: Փետանալու երկիւղից նա մոռացաւ դէպի Անտէկը տաճած ատելու թիւնը և նրա հօր սարսափը, դուռը բաղ-

խեց և ապա որքան ոյժ ունէր շարժեց
ամուր:

— Ո՞վ է— ներսից ձայն տուեց լուացա-
րարը:

— Իւլիանկան եմ.— վախվախելով պա-
տասխանեց երեխան:

— Տէ՛ր Աստուած, այս բուք ու ցրտին
երեխան դուրան է մնացել, մինչև առաւօտ
նա բոլորովին կսառչի... Ա՛նկա, շուտ վեր
կաց դուռը բաց արա՛, — ձայն տուեց լուացա-
րարը իւր աղջկանը:

Հէնց որ Իւլիանկան ներս մտաւ, Անտէ-
կը քնեքուն սկսեց փնթփնթալ:

— Ի՞նչ ես անում, մայրիկ. դրան ներս
ես թողնում, ի՞նչ պատասխան պէտք է տաս,
եթէ հայրս գայ:

Մայրը լռեց և պատասխան չտուեց:
Նղբօր խտասրտութիւնը կատաղեցրեց Ան-
կային:

— Իու լսւ կանես, որ ձայնդ կտրես և
քնես, — գոռաց նա եղբօր վրայ. — քեզ հարց-
նող չկայ, դու քնի. եթէ հայրս կգայ ես
նրան կթագցնեմ:

— Ո՞րտեղ կթագցնես, նա այժմ ահա-
գին աղջիկ է:

Անկան այլ ևս պատասխան չտուեց և

ճրագ էլ չվառեց. բռնեց փետացած աղջկայ
ձեռքից և տարաւ դէպի իւր անկողինը:

— Ա՛յ, պառկիր այստեղ, մենք միասին
կքնենք, — ասաց նա Իւլիանկային, — դու նը-
րան ուշադրութիւն մի՛ դարձնի, թող հաջի,
հաջի և լռի:

Սենեակի մէջ լուութիւն էր տիրել: Մի
քանի բոպէից յետոյ Անկան անհանգիստ և
հոգածու ձայնով շշնջաց մօրը:

— Մայրիկ.

— Հը՞, ի՞նչ ես ուզում:

— Բոլոր կեղտոտ սպիտակեղէնները մի
տեղ կհաւաքեմ, այ, այստեղ. եթէ հայրս
կգայ, կթափեմ Իւլիանկայի վրայ և կթագց-
նեմ. լաւ լի՞ լինի:

Մայրը ինչ որ փնթփնթաց կիսաքուն...
երկար ժամանակ Անկան փսփսում էր մթու-
թեան մէջ, որպէս զի իւր մտքինը գլուխ
բերի, եթէ դաժան հայրը երևայ...

Յակովբն այդ գիշերը չեկաւ: Առաւօ-
տեան գարթներով Իւլիանկան և Անկան նըս-
տել էին կողք կողքի: Անկան Իւլիանկայից մի
քիչ բարձր էր, նրա երկար շէկ մազերի ծայ-
րերը խճճւում էին Իւլիանկայի սև խոպո-
պիկների մէջ: Երկուսի հագին էլ կոպիտ շա-

պիկ կար և երկունն էլ զունաս էին...
 Նրանք իրար նայեցին և համբուրուեցին:
 Առաւօտեան Իւլիանկային նախաձաշ էլ
 տուեցին. նա զուրս եկաւ սենեակից երկու-
 խորոված գետնախնձոր ձեռքին... դժբախ-
 տաբար հէնց այդ միջոցին մօտ եկաւ Անտէ-
 կը... երեխայի ձեռքից խլեց գետնախնձոր-
 ները և ծիծաղելով շարտեց ձիւնի մէջ:

Իւլիանկան բռունցքով սպառնաց այդ
 չարաձձի անպիտանին, անիծեց ետեւից և
 գնաց գետնախնձորները փնտռելու:

ԺԱ.

Մի անգամ Իւլիանկան նստած էր Զլոտ-
 կայի խանութի շէմքին: Հրէուհին զուրս
 գալով խանութից տեսաւ նրան և երկու հատ
 կարկանդակ տուեց. նա հէնց այդտեղ էլ
 նստած սկսեց ուտել կարկանդակները... Այդ
 միջոցին տեսաւ, որ Անտէկը հարեան բակից
 եկած երկու ուրիշ երեխաների հետ միասին
 մտաւ հրէուհու խանութը: Թէ Անտէկը և
 թէ նրա ընկերները կլինէին մօտաւորապէս
 տասներկու կամ տասներեք տարեկան. ամենքն
 էլ ուրախ էին և համարձակ: Նրանցից մէկը,

որ ոտաբորիկ էր և զզզուած, բռթբռում
 էր ընկերներին և զուգուալով մի լկտի երգ
 էր երգում:

— Ե՛յ, Յիպա, — ձայն տուեց նա Զլոտ-
 կայի փոքր թոռանը, որը նստած էր կշռա-
 սեղանի ետևը, — լցրո՛ւ, մի մի բաժակ կոն-
 ծենք:

— Յիպան դանդաղութեամբ լցրեց երեք
 բաժակ:

Երեխաները օղին կուլ տուեցին... Ան-
 տէկը երեսը կնձռօտեց, հաղաց և սկսեց թքել:

— Աճա՛ էլի մի մի բաժակ, — հրամայեց
 ոտաբորիկ երեխան, և երեսուն կոպէկ շար-
 տեց կշռասեղանի վրայ:

— Ես այլ ևս չեմ կամենում, — Անտէկը
 հրաժարուեց, — Խնչ կասի մայրս, որ տեսնի...

— Ե՛հ, խմի՛ր, յի՛ մար, — ստիպում էին
 Անտէկին ընկերները:

Բաժակները էլի պարպեցին: Արիւնը
 գլխներն էր խփել, այտերը կարմրել էին և
 աչքերը փայլում էին... Այդ չարութիւնը
 նրանց զուարճացնում էր: Նրանք փնչացնում
 էին, երեսները կնձռօտում, թքում, բայց և
 այնպէս յամառութեամբ խմում էին, որով-
 հետև այդ անմիտ երեխաները իրենց արածը
 քաջութիւն էին համարում:

— Յիպան, ածան տեսնե՛նք էլի մի կէս
վէս բաժակ...

Խանութից դուրս գալիս դրանք օրօր-
վում էին, լեզուները շաղուել էր... Հէնց
շէմքին պատահեց Զլոտկան:

— Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, — գլուխը շարժեց
պառաւը, նրանց այս դրութեան մէջ տեսնե-
լով: — Ինչո՞ւ ես երեխաներին օղի տալիս, —
բարկացաւ նա թուռն վրայ: — Ձե՞ս իմանում,
որ ես նրանց հետ կուռում, անիծում եմ, երբ
որ օղի են ուզում... Տասն և հինգ տարիդ
քշե՛լ ես, բայց էլի յիմար ես:

— Ինչո՞ւ եմ յիմար, — վիրաւորուած
պատասխանեց Յիպան. — Ի՞նչ օգուտ մեզ կամ
նրանց, եթէ ես չտամ և նրանք գնան հա-
րեան գինետանը հարբեն: Աւելի լաւ չի՞,
որ օգուտը մենք ստանանք:

Կէս ժամից յետոյ Իւլիանկան բակը
դուրս եկաւ, և տեսաւ որ բակի դռան մօտ
մէկը վայր է ընկած ցեխի մէջ: Լաւ նայեց,
և ճանաչեց, որ Անտէկն է, հագի շապիկը
ցեխումը շաղախուած և պատռտուած, կուրծ-
քը բոլորովին բաց՝ նա պառկած էր ցեխի
մէջ և խորը քնած:

— Հարբած է, — ասաց Իւլիանկան ինքն
իրեն... — Հիմա ես սրան մի լա՛ւ ջրարդե՛մ:

Նա մինչև անգամ կարմրեց ու խնդաց,
երբ մտածեց, որ կարող է այժմ վրէժխնդիր
լինել իւր երգուեալ թշնամուն: Սիրտը բա-
բախում էր... աչքերը փայլում էին: Ծալա-
պատիկ նստեց:

— Կե՛տե՛մ, կշանգուտեմ, մի լաւ կծե-
ծեմ, — մտածում էր նա, և մինչև անգամ
արդէն պատրաստուած էր բռունցքը բարձ-
րացնելու, բայց... էլի ետ քաշուեց:

Նրեում էր, որ նա մի բան մտաբերեց
և ինքն իրեն դէմ կուռում էր:

— Ներե՛մ արդեօք. — մտածում էր նա,
— իմ բարի տիկինը խնդրում էր, որ ներե՛մ
նրան:

Բայց վրէժխնդրութեան զգացմունքը
այնքան բորբոքուել էր նրա մէջ, որ սղմուած
բռունցքները չէր ուզում բանալ և աչքերն
էլի վառւում էին...

— Ե՛հ, աւելի լաւ է ներեմ, — վճռեց
նա վերջապէս, ինքն իրեն յաղթելով... Խոս-
տացել եմ և պէտք է ներեմ: Ո՞վ է իմա-
նում, գուցէ էլի տեսնում եմ իմ բարի տիկնո-
ջը, նրան կպատմեմ այս դէպքը և կասեմ որ
ներեցի... Ի՛տեմ, շատ կուրախանայ:

Նա կուացաւ, նայեց Անտէկի երեսին և...
նորից մտածմունքի մէջ ընկաւ:

— Ինչպէս որ իմ տիկինը սովորացրել է ինձ, այնպէս էլ կվարուեմ... Կաղօթեմ սրա համար, որ Աստուած սրան խելք տայ, օրինաւոր մարդ դառնայ, որպէս զի իւր մօրը չվշտացնի...

Երեխան չոգեց ցեխի մէջ ձգուած և հարբած Անտէկի գլխավերևը, ձեռքերը ծալեց կուրծքին, գեղեցիկ աչքերը երկինք բարձրացրեց և բարձր ու պարզ առողանութեամբ սկսեց աղօթել.

— «Հայր մեր, որ յերկինս ես» և այլն:

Իւլիանկան չէր մոռանում իւր բարի տիկինօջր. պառաւի տուած դասերը խորը տպաւորուել էին նրա մտտաղ սրտի վրայ...

Մի թէ երկու տարի էր անցել այն օրուանից, երբ նրանք բաժանուեցին...

— Չարմանալի երեխայ է սա, — Զլոտկան պատմում էր ամենքին, — այսպիսի երեխայ ես չեմ տեսել... Ո՞րքան ժամանակ է, ինչ դրան հովանաւորող պառաւը հեռացել է այս բակից, բայց դեռ հիմա էլ, քանի անգամ եմ տեսել, գնում է այն սենեակի դրանը սանդուղքների վրայ նստում... Այնտեղ ոչ ոք նրան չի կերակրում, ոչ ոք չի գուրգուրում, բայց... նստում է ամբողջ օրերով և աչքերից արտասուք թափում...

...այնպէս մի՞ճո՞ք զտայ շանայ զի նայալ ման շտայր քի ժի. Շատայ մարմնայ ին շտանուոն ցնայր զս շանու ան ճոպ զար

Որք աղջիկն արդէն ութը տարեկան էր: Նրա գէմքը գունատ էր, սև ու երկար ծամերը փոռած էին ուսերի վրայ, իսկ հրաշալի աչքերը մարդու խելք էին տանում. շատ անգամ, նա մի գզգզուած երկար շրջազգեստ հագին խաղալիս էր լինում բակի դրանը և ակամայ գրաւում էր անց ու դարձ անողների ուշադրութիւնը:

— Ո՞ւմ երեխան է, շատ անգամ հարցնում էին անցնողները Զլոտկային:

— Ամենքինը, — պատասխանում էր Զլոտկան:

— Ինչպէս թէ «ամենքինը»:

— ձիշտն ասած, «ոչ մէկինն էլ չէ»:

— Ինչպէս թէ «ոչ մէկինը»:

— Գտել ենք նրան, «ընկեցիկ է», վերջապէս յայտնում էր Զլոտկան:

Այդ բոլոր խօսակցութիւնները Իւլիանկան լսում էր և տեսնում էր թէ ինչպէս ամենքը գլուխները շարժում էին մտախոհ երբ իմանում էին, որ ինքը «ոչ մէկինը չէ» և «ընկեցիկ է»:

Գարունը ուայ օրերից մէկն էր... արևը

փայլում էր, կանաչ խոտը ցնծին տալիս...
 Իւլիանկան նստած էր բակի դրանը... Յան-
 կարծ նա տեսաւ, որ դրանը մօտենում է մի
 զառամած մուրացկան կին, ձեռքի փայտը
 տփտփելով ճանապարհ գտնելու: Ուսերին
 գցած էր մի հնամաշ, անթւք և հազար տե-
 ղից կարկատուած վերարկու, ալևոր գլուխը
 ծածկուած էր սև թաշկինակով, իսկ ոտները
 փալասներով և ծակծկուած հողաթափերով:
 Իւլիանկան վեր թռաւ և նետի պէս
 սլացաւ մուրացկանի մօտ:

— Տիկի՛նս, տիկի՛նս, — գոռում էր նա
 ուրախութիւնից գլուխը կորցրած, փաթա-
 թուել էր պառաւի փեշերովը, կո՛ւրծքին էր
 սեղմում նրա սևացած և չորացած ձեռքերն
 ու կուշտ-կուշտ համբուրում...

— Հը՞... Ի՞նչ ես ուզում... Ո՞վ ես, —
 հարց ու փորձ արեց պառաւը նուազած և
 խուլ ձայնով:

— Տիկի՛նս, ես եմ, Իւլիանկան եմ... —
 Ուրախութիւնից խենթացել էր երեխան,
 համբուրում և շուտ շուտ փաթաթուում էր
 պառաւին:

— Տէ՛ր իմ Փրկի՛: ... Մի՞թէ ճանաչեցիր
 ինձ, բարի, ազնիւ աղջիկս... Ա՛խ, ինչքան
 ուրախ եմ...

— Տիկի՛նս, ինչո՞ւ ինձ անտէր թողեցիր
 և զնացիր:

— Հապա ո՞ւր տանէի քեզ, հոգիս...
 տեսնո՞ւմ ես ինչ վիճակի եմ հասել... Ես
 այժմ մուրացկանութիւն եմ անում... Ո՞վ
 կսպասէր այս օրերին... Ոչի՛նչ չեմ տեսնում,
 ոչինչ... բոլորովին կուրացել եմ... Ի՞նչ ա-
 րած, Տիրոջ կամքն այսպէս էր... Մի՞թէ ես
 քեզ կթողնէի, բայց ի՛նչ անեմ... տեսնում
 ես... Ամե՛նքը, ամե՛նքն ինձ մոռացան. միայն
 դու չես մոռացել աղջիկս. Տէ՛րը լինի քո
 օգնականը, Աստուած պահպանի քեզ:

Պառաւը կամենում էր ճանապարհը շա-
 րունակել. ձեռքի փայտը սկսեց տփտփել
 զետնին, ճանապարհը որոշելու...

— Ինձ անտէր մի՛ թողնի, տիկի՛ն, — ա-
 ղաչում էր Իւլիանկան պառաւի վերարկուից
 ամուր բռնած. — ինձ է՛լ հետդ տար:

— Քեզ է՛լ տանեմ հետս... Որ դուն է
 դուռը մուրացկանութի՞ւն անես... Ա՛ղ-
 ջիկս, ա՛ղջիկս, մտածիր տես ի՛նչ ես
 ասում... Ես այս ճանապարհն եմ բռնել,
 որովհետև արդէն մի ոտս զերեզմանումն է,
 բայց դո՛ւ զեռ նոր ես կեանք մտնում և ու-
 զում ես մուրացկանութեանմբ հաց ուտել...

Վա՛ռ բռն է մուրացկանութիւնը, աղջիկս,
Տէրը փրկի քեզ այդ ճանապարհից...

Պառաւր նորից շարժեց ձեռնափայտը և
ուզում էր ճանապարհը շարունակել: Բայց
աղջիկը կտրեց նրա առաջը, սեղմում էր նրա
ձեռքերը և համբուրում...

— Ես է՛լ եմ գալիս քեզ հետ, ես քեզ
մա՛ն կածեմ, — աղաղակում էր Իւլիանկան:

Պառաւրի կուրացած աչքերից արտասու-
քի կաթիլներ թափուեցին:

— Տէ՛ր իմ Աստուած, — բացականչեց պա-
ռաւր, գրկելով Իւլիանկին. — Իմ բարի՛ հրեշ-
տակ, վախենում ես, որ ես վայր կընկնեմ և
կմեռնեմ... Երևի, Աստուած այդպէս է կա-
մեցել, որ դու էլ հետս լինես... Գնանք, հո-
գեակս, գնանք. ո՞վ է իմանում, գուցէ երբ
քեզ տեսնեն պառաւ մուրացկանի հետ,
կխղճան քեզ... Ա՛խ, ինչպէս հեշտութեամբ
և արագ քայլում եմ այժմ... Գուցէ պաս-
ճառն այն է, որ այլ ևս կարիք չեմ զգում
փայտով գետնին ավափելու, կամ հէնց գու-
ցէ այն պատճառով, որ մի կենդանի մարդ
կայ հետս... Ենորհակալ եմ քեզանից, սի-
րելիս, շնորհակալ եմ անշափ:

Բակի դրանք մտանալով նրանք կանգ

առան. Իւլիանկան ներս վազեց Զլոտային
մնաս բարև ասելու.

— Ենորհակալ եմ ձեզանից ձեր արած
ամեն բարութիւնները համար... Ես գնում
եմ, — ասաց նա Զլոտային... Ենորհակալու-
թիւնս հաղորդեցէք ամենքին... Կատային,
ճախարակագործին, լուսցարարին, Անկային...

— Ա՛ւր ես գնում, — հարցրեց Զլոտան,
բայց երբ տեսաւ մուրացկան պառաւին, ա-
մեն ինչ հասկացաւ:

— Վերցրու այս, — ասաց Զլոտան, պա-
ռաւր բռնը դնելով մի թուղլիանոց թղթա-
դրամ: — Հարկաւոր կլինի...

— Ա՛խ ինչ լաւ է, ուրախացաւ պառա-
ւը. — Երբ չորս օր կարող եմք մուրացկանու-
թիւն չանել, այս բաւական է մեզ... Ո՞վ
կապտէր այսպիսի բան... Ա՛խ, սիրելի աղ-
ջիկս...

Զլոտան երկար ժամանակ նայում էր
կոյր մուրացկանի և զգզզուած երեխայի ետե-
ւից... Ս.յդ թշուառ արարածներն էլ գոնէ
մի քանի բուպէ սրտանց ուրախացան:

— Իւլիանկա, լսի՛ր, — ձայն տուեց նրա
ետեւից հրէնահին. — Երբ և իցէ էլի արի մօտս:
— Կգամ, կգամ, — ուրախ ուրախ պա-
տասխան տուեց Իւլիանկան:

ԺԳ.

Պրանից յետոյ շատ յաճախ տեսնում էին գեղեցիկ Իւլիանկին պառաւ մուրացկանի ձեռքը բռնած ման ածելիս: Սովորաբար նրանք կանգ էին տռնում դռների առաջ և չէին համարձակուում բակը ներս մտնել, որովհետև վախենում էին կոպիտ սպասաւորներից և շներից. . .

—Նկեղեցու դուռը չտանես ինձ, որդի, —խրատում էր պառաւը երեխային: —Այնտեղի մուրացկան կանայք շատ կոպիտ են և չար... մեզ կծեծեն, եթէ տեսնեն որ մարդիկ մեր բուռն էլ կոպէկներ են դնում... Մեր մուրացկանութիւնը այնքան էլ աչքի չի ընկնում, երբ մենք տների դռներին ենք ողորմութիւն խնդրում... Շատերը կկարծեն, թէ մենք մեզ համար կանգնած մարդու ենք սպասում... Հէնց որ տեսնում ես մօտենում է մի որևէ պարոն կամ տիկին, իսկոյն թեւ քաշի և իմաց տուր, միայն դու ամենևին ձեռքդ չմեկնես ողորմութիւն խնդրելու, Աստուած հեռու պահի քեզ այդ բանից, որդի... Ես կպարզեմ ձեռքս, ողորմութիւն խնդրելու...

Ախ, ախ.— Ո՞վ կսպասէր, ո՞վ, որ այս վիճակին կհասնեմ:

Շատ անգամ, երբ անցնում էին լաւ փողոցներով, Իւլիանկան բերանաբաց նայում էր մեծ խանութներին և նրանց պատուհաններում դարսուած առարկաներին... Բայց ամենից աւելի նրան գրաւում էին ամեն տեսակ ուտելեղէններով բեռնաւորուած տեփուրները, որոնք դարսած էին փողոցի այս ու այն կողմը, հաստամարմին առևտրական կանայքն էլ մօտները կանգնած:

—Ո՛ւՖ, ի՛նչ լաւ հացեր են... ի՛նչ լաւ կարկանդակներ, —բացականչում էր շատ անգամ Իւլիանկան:

—Չլինի՞ թէ մի որևէ բանի ձեռք տաս, —անհանդստութեամբ հարցնում էր պառաւը: —Առանց հարցնելու ոչինչ չվերցնես, որդիս. Աստուած հեռու տանի քեզ այդ բանից... Չմոռանաս Աստուծոյ պատուէրը, որ ասում է. «մի գողանար»... Ի սէր Աստուծոյ աղջիկս, ուրիշի սեպհականութեանը ձեռք չտաս:

Երեխան լսում էր պառաւի խրատները... Բայց շատ անգամ նա այնպէս խեղճ-խեղճ նայում էր ուտելեղէնների տեփուրներին, որ վաճառող կանայք մի կողքը փթած խնձոր

կամ մի քանի հատ փշացած սալոր էին դէմ
անում... Ինքն ուտում էր և կորում էր
կամ կծում մի կողմը և պառաւի բերանն էր
տանում, որպէս զի նա էլ մասնակից լինի իր
ունեցածին:

— Ա՛խ աղջիկս, աղջիկս — հառաչում
էր շատ անգամ կոյր պառաւը. — Ես միայն մի
խնդիր ունիմ Աստուծուն անելու, որ չմեռ-
նեմ, մինչև որ քեզ չտեսնեմ մեծացած և
խելքիդ հասած, այնպէս որ կարողանաս ծա-
ռայել և քո աշխատանքով հացդ ձարես...
Գո՛նէ տաներկու տարեկան լինէիր, էլի կա-
րող էիր ինքդ քեզ կառավարել... և այնու-
հետև բախտաւոր կլինէիր... Եթէ մարդ աչ-
քի լոյս ունի և առողջ ձեռքեր, կարող է
իւր սեպհական աշխատանքով ապրել... Բայց
կլսի՛ արդեօք Աստուած իմ մեղաւոր ձայ-
նը... Աղջիկս, ոսկրացաւն արդէն սկսել է ինձ
նեղացնել... Խոնաւ է, խոնաւ մեր զիշե-
րուայ ապաստարանը... Վախենում եմ, որ մի
գուցէ վաղաժամ քայքայուին իմ փթած ոս-
կորներս... Ո՛վ կապասէր այս օրերին...

Գեռ Իւլիանի տանեկերկու տարին չէր
լրացել, դեռ նա «խելքին չէր հասել» այն-
քան, որ կարողանար իւր հացը վաստակել,
տարի ու կէս առաջ թշուառ պառաւի ոս-

կորները քայքայուեցաւ: Բայց և այնպէս նրա
խրատները ապարդիւն չտնցաւ. նրա ցանած
սերմերը շատ խորն էին թաղուել Իւլիանի
մատաղ հողու մէջ:

Իւլիանկան պառաւի մահից յետոյ սո-
վորեց մուրացկանութիւնը և մինչև անգամ
երեսը պնդացրած ձեռքը դէմ էր անում անց
ու զարձ անողներին. թէ եկեղեցու զուներին
էր քաշ գալիս և թէ փողոցային երեխանե-
րի խաղերին մասնակցում: Բայց և այնպէս
նրա բնաւորութեան մէջ մի բան կար, որով
և որոշ չափով զանազանում էր անտէր ու
փողոցներում քաշ եկող երեխաներից: Եւ ա-
հա թէ ինչու համար Իւլիանկին շատ յա-
ճախ տեսնում էին «աղքատներին» գերեզմա-
նատանը, որտեղ մինչև անգամ երբեմն նա
քնում էր այն հողակոյտի վրայ, որի տակը
ամփոփել էին կոյր մուրացկան պառաւին:

Քաղաքումը մի քանի հարուստ ընտա-
նիքներ այդ «գեղեցիկ որբ աղջկան» ողոր-
մութիւն տալուց զատ, երբեմն էլ թոյլ էին
տալիս, որ նա խոհանոցը մտնի տաքանալու,
մինչև անգամ ցանկանում էին, որ նա տնա-
յին աշխատանքներին «ընտելանայ»: Ինչ գործ
որ յանձնում էին, Իւլիանկան ամենայն
պատրաստականութեամբ կատարում էր. հէնց

ինքն էլ խնդրում էր, որ թողնեն խոհանոցը
աւելի, տան յատակը լուանայ, ինքնաեռը
մաքրի և այլն:

— Ես ամեն բան կարող եմ անել, — շատ
անգամ պարծենում էր նա:

— Ե՛ստ մաքուր երեխայ է, — ասում էր
շատ անգամ ծառան տիրոջը՝ Իւլիանկի մա-
սին: — Ոչ մի բանի ձեռք չէ տալիս: Զըմա-
րի՛ տն եմ ասում, առաջը որ ոսկի էլ լինի
թափած, չի վերցնի...

Եստ անգամ շոյում էին նրա գանգրու-
հեր գլուխը և փաղաքշում...

Իւլիանկան մի տարի մենակ թափառե-
լուց յետոյ, յանկարծ քաղաքից անյայտա-
ցաւ... Ո՞ւր կորաւ նա արդեօք... Աստուած
գիտէ...

6128

Վ Ե Ր Ջ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀՈՅՑԻ ՀՐԸՏՈՐՈՆԵՐԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

1900-ին լոյս են տեսել.

	Ռ. Կ.
172 Առակը Լաֆօնթէնի, թարգմ. Մ. Նուպարեանի	1 —
173 Գոեհիկ, թարգմ. Ա. Մ.	— 40
174 Եղճով դատաստան	— 05
175 Հայկական նշանադրեր հարթակարի համար, կազմ. օր. Եղ. Պատկանեան	— 80
176 Հաստի ձեռատետրը, Յ. Պարսեանի, ը. տպ.	1 —
177 Սիֆիլիս, կակուղ շանկր և ստառնակ, բժշկ. Վ. Արծրունի	— 25
178 Մանկական լոսո, ը. տպագրութիւն	1 —
179 Մաքսիմկա, թարգմ. Ա. Մ.	— 15
180 Թշուառների բարեկամ բժ. Հասպ, փոխ. Վ. Արծր.	— 20
181 Իսլանկա, թարգմ. Պ. Հովսեփեանցի	— 05

ՆՈՒԷՐ ԱՍԵՅՈՒՄՆ ԳՐԵՆՐ

(Վաճառում են Լ՛նկերութեան օգտին)

Աղբյուրոց բարբառը, Ս. Սարգսեանի	2 —
Մեղուներ, Լ. Լանդսթրաուի, թարգմ. Զօկ.	— 15
Նորին վարդապետ և նորին թարգմանութիւնք, Նորայր Ն. Բիւզանդացի.	2 —

Դիմել—Тифлисъ, Тифлисское Общество изданія Армянскихъ книгъ, կամ Tiflis, (Russie).
Société de la publication des livres arméniens.

ԳԻՆՆ Է 10 Կ.

Բ. Յ. Ղ.

4881

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1652406

